

BAHRİ BUDAK

PAMUK VE PAMUK-ELASTAN ÖRME KUMAŞLARDA KASAR EĞİTİMİ

İyi kasarın tanımı, proses mantığı, kontrol noktaları, testler ve saha uygulaması

Hazırlayan	Bahri Budak
Uzmanlık	Tekstil Boyama ve Apre Uzmanı
Kapsam	HT jet - pamuk ve pamuk-elastan örme kumaşlar
Revizyon	2026-R1

Bu doküman eğitim ve proses standardizasyonu amacıyla hazırlanmıştır. Reçete ve limitler; makine, kumaş, renk, müşteri şartnamesi ve kimyasal tedarikçi teknik föyleriyle birlikte değerlendirilmelidir.

İçindekiler

1. Eğitimin amacı ve kapsamı
2. İyi kasar nedir?
3. Pamuk lifindeki uzaklaştırılması gereken safsızlıklar
4. Kasar ve peroksit beyazlatmanın kimyasal mantığı
5. Yardımcı kimyasalların görevleri
6. HT jet proses akışı ve kritik kontrol noktaları
7. Pamuk-elastan kumaşlarda özel riskler
8. Ölçülebilir kabul kriterleri ve test yöntemleri
9. Örnek başlangıç reçetesi ve proses şablonu
10. Yaygın hatalar, kök nedenler ve düzeltme yaklaşımı
11. Operatör ve vardiya kontrol listesi
12. Eğitim değerlendirme soruları
13. Kaynakça ve teknik notlar

Temel yaklaşım

Kasarın amacı kumaşı sadece beyazlatmak değildir. Asıl hedef; boyarmadde ve kimyasalın kumaşın her noktasına eşit erişebileceği, kalıntısız, kontrollü ve tekrarlanabilir bir yüzey hazırlamaktır.

1. Eğitimin amacı ve kapsamı

Bu eğitim notu, pamuk ve pamuk-elastan örme kumaşların HT jet makinelerinde boyamaya hazırlanması için ortak bir proses dili kurar. Amaç; "iyi kasar" ifadesini gözleme dayalı bir yorum olmaktan çıkarıp ölçülebilir kriterlerle tanımlamaktır.

- Kumaş, su, makine ve reçete hazırlığını aynı kontrol zincirinde ele almak.
- Hidrofilite, pH, peroksit kalıntısı, beyazlık, görünüm ve ağırlık kaybı gibi sonuçları birlikte değerlendirmek.
- Pamuk-elastan kumaşlarda sararma, elastan hasarı, kırık ve aşırı ağırlık kaybı riskini azaltmak.
- Kasar sonrası boyama hatalarının kaynağını ön işlemde ayırabilmek.

2. İyi kasar nedir?

İyi kasar; kumaşın doğal ve prosesten gelen safsızlıklardan yeterli düzeyde arındırıldığı, eşit ıslandığı, boyamayı bozacak alkali veya peroksit kalıntısı taşımadığı ve lif ile elastan yapısının gereksiz yere zarar görmediği hazırlık durumudur.

Kontrol başlığı	İyi kasarın göstergesi
Hidrofilite	Su kumaşa hızlı ve homojen yayılmalı; yüzeyler arası fark düşük olmalı.
Kalıntı pH	Bir sonraki boyama prosesinin başlangıç şartını bozmayacak seviyeye getirilmelidir.
Peroksit kalıntısı	Reaktif boyarmaddeyi oksitlemeyecek veya tonu bozmayacak şekilde kontrol edilmelidir.

Kontrol başlığı	İyi kasarın göstergesi
Yüzey temizliği	Yağ, kir, silikon, çekirdek kabuğu ve askıda partikül riski görünür biçimde azaltılmalıdır.
Beyazlık / doğal ton	Renk grubunun gerektirdiği taban düzgünlüğü sağlanmalı; gereksiz aşırı beyazlatmadan kaçınılmalıdır.
Ağırlık kaybı	Temizliği sağlayacak fakat kumaş mukavemeti ve gramaj hedefini bozmayacak aralıkta olmalıdır.
Eşitlik	Kumaş başı-sonu, iç-dış ve farklı bölgeler arasında emicilik farkı oluşmamalıdır.
Boyamaya hazır olma	Numune, pH, kalıntı ve yüzey sonuçları onaylanmadan boyamaya geçilmemelidir.

Yanlış kabul

Kumaşın açık görünmesi tek başına iyi kasar göstergesi değildir. Aşırı beyaz fakat alkali kalıntılı, sert, mukavemeti düşmüş veya düzensiz hidrofil kumaş boyamada ciddi sorun çıkarabilir.

3. Pamuk lifindeki uzaklaştırılması gereken safsızlıklar

Ham pamuk ve örme kumaş; doğal yağ ve mumlar, pektinler, proteinler, mineral maddeler, bitkisel kalıntılar, iplik yağları, örme yağları, taşıma kırı ve önceki işlemlerden gelen kalıntılar içerebilir. Bu bileşenlerin tamamı aynı kimyasalla ve aynı mekanizma ile uzaklaştırılmaz.

Safsızlık	Proses etkisi	Kontrol yaklaşımı
Doğal yağ ve mumlar	Hidrofobik yüzey oluşturur, ıslanmayı ve boyarmadde geçişini zorlaştırır.	Alkali + uygun düşük köpüklü ıslatıcı / deterjan
Pektin ve proteinler	Lif yüzeyindeki bağlayıcı yapıyı güçlendirir, düzensiz emiciliğe yol açar.	Alkali hidroliz ve etkin yıkama
Çekirdek kabuğu / bitkisel kalıntı	Koyu nokta, boya almama ve yüzey hatası oluşturabilir.	Alkali işlem, dispersiyon, mekanik akış ve yıkama
Metal iyonları	Peroksiti katalitik parçalayarak lif hasarı, delik ve düzensiz beyazlığa neden olabilir.	İyon tutucu / kompleks oluşturucu ve su kontrolü
Örme yağları ve silikonlar	Leke, köpük, düzensiz hidrofilite ve boyama farklılığı oluşturur.	Uygun emülgatör / deterjan, yeterli sirkülasyon ve yıkama
Önceki banyo kalıntıları	Köpük, pH sapması, çökeltme veya lekelenme riski yaratır.	Makine temizliği ve başlangıç suyu kontrolü

4. Kasar ve peroksit beyazlatmanın kimyasal mantığı

4.1 Alkali kasar

Alkali ortam; yağların sabunlaşmasını, pektin ve protein yapılarının parçalanmasını, kirlerin süspansiyonda tutulmasını ve lif yüzeyinin ıslanabilir hale gelmesini destekler. Ancak alkali miktarı yalnızca reçete tablosundan

okunmamalı; kumaş yapısı, gramaj, yağ yükü, flotte, makine sirkülasyonu ve elastan varlığıyla birlikte değerlendirilmelidir.

4.2 Hidrojen peroksit beyazlatma

Hidrojen peroksit, alkali ortamda doğal renk veren yapıları oksitleyerek daha açık ve düzgün bir taban sağlar. Peroksitin kontrolsüz parçalanması; metal iyonları, yetersiz stabilizasyon, aşırı sıcaklık veya uygunsuz pH nedeniyle hızlanabilir. Bu durum lif hasarı, delik, düzensiz beyazlık ve yüksek ağırlık kaybı oluşturabilir.

4.3 Yıkama ve nötralizasyon

Kasarın kimyasal reaksiyonları kadar yıkama safhası da kritiktir. Parçalanmış yağ, pektin, kir ve reaksiyon ürünleri banyodan uzaklaştırılmazsa kumaşa yeniden tutunabilir. Yetersiz durulama ve nötralizasyon, lif çekirdeğinde alkali kalıntısı bırakabilir ve reaktif boyamada erken hidroliz, abraj ve ton sapmasına neden olabilir.

5. Yardımcı kimyasalların görevleri

Malzeme grubu	Temel görevi	Seçim / kontrol notu
Islatıcı / deterjan	Kumaşı hızlı ıslatır, yağları emülsifiye eder, kirleri banyoda tutar.	Jet makinesinde düşük köpük ve alkali dayanımı aranır.
İyon tutucu	Ca, Mg ve ağır metal iyonlarını bağlar; peroksit ve yüzey düzgünlüğünü korur.	Su ve kimyasal kaynaklı metal yüküne göre seçilir.
Alkali	Sabunlaşma, pektin çözündürme ve peroksit aktivasyonu sağlar.	Kumaş ve ürün konsantrasyonuna göre hesaplanır.
Hidrojen peroksit	Doğal renk veren maddeleri oksitler.	Konsantrasyon, stabilizasyon ve metal riski kontrol edilir.
Peroksit stabilizatörü	Peroksitin ani ve katalitik parçalanmasını sınırlar.	Silisli veya silisiz sisteme göre proses sonrası kalıntı dikkate alınır.
Kırık önleyici	Kumaş-kumaş ve kumaş-makine sürtünmesini azaltır.	Doz fazlası sonraki hidrofiliteyi bozmayacak şekilde seçilir.
Asit / tampon	Kasar sonrası alkaliyi kontrollü nötralize eder.	Çekirdek alkali ve final pH ayrıca doğrulanır.
Peroksit kesici enzim	Kalan peroksiti reaktif boyama öncesi parçalar.	Sıcaklık ve pH enzimin çalışma alanında olmalıdır.

6. HT jet proses akışı ve kritik kontrol noktaları

1	Kumaş ve su kontrolü	Lot, en, gramaj, yağ/kir riski, sertlik, pH, iletkenlik
2	Islatma ve yardımcıları	İyon tutucu, ıslatıcı/deterjan, kırık önleyici; makineye göre
3	Alkali ve peroksit hazırlığı	Onaylı reçete, ürün konsantrasyonu ve dozaj sırası doğrulanır
4	Kontrollü ısıtma	Kumaş yapısı ve makine yüküne göre çıkış hızı belirlenir
5	Ana kasar-beyazlatma	Sıcaklık, süre, pH ve sirkülasyon izlenir
6	Sıcak yıkama ve durulama	Kopan safsızlıklar, alkali ve reaksiyon ürünleri uzaklaştırılır
7	Nötralizasyon / peroksit kesme	Bir sonraki prosesi bozacak kalıntılar kontrol edilir

8	Final test ve serbest bırakma	Hidrofilite, pH, peroksit, görünüm, ağırlık kaybı ve boya hazırlığı

Aşama	Kontrol edilmesi gerekenler
Başlangıç	Makine temizliği, önceki renk, filtre-düze, su sertliği, pH ve iletkenlik
Kimyasal hazırlığı	Ürün konsantrasyonu, lot, çözündürme, dozaj tankı hacmi ve sıra
Isıtma	Kumaş çevrim süresi, sirkülasyon, köpük, kırık ve sıcaklık çıkış hızı
Ana bekleme	Sıcaklık gerçek değeri, pH, proses süresi ve kumaş hareketi
Boşaltma-yıkama	Sıcak yıkama etkinliği, banyo berraklığı, taşma rengi ve iletkenlik düşüşü
Nötralizasyon	Final pH yanında lif çekirdeğinde alkali kalıntısı riski
Peroksit kontrolü	Boyamaya geçmeden önce kalıntı peroksit testi
Serbest bırakma	Hidrofilite, görünüm, ağırlık kaybı ve numune onayı

Saha notu

Kumaşın makinede dönüyor olması yeterli değildir. Düze açıklığı, kumaş çevrim süresi, makine yükü ve flotte birlikte ayarlanmadığında kimyasal temas eşitliği bozulur. Aynı reçete farklı makine ve yüklerde farklı sonuç verebilir.

7. Pamuk-elastan kumaşlarda özel riskler

Risk	Olası sonuç	Kontrol yaklaşımı
Aşırı sıcaklık / süre	Elastan performansında kayıp, sararma, sertlik ve kalıcı deformasyon.	Ön fikse geçmişi ve elastan denyesi dikkate alınmalıdır.
Yüksek alkali yükü	Elastan ve kumaş tutumunda zarar, mukavemet ve geri toplama kaybı.	Gereken minimum etkili alkali ile çalışılır.
Silikon / örme yağı kalıntısı	Düzensiz hidrofilite, leke ve ton farkı.	Uygun emülgatör ve yeterli sıcak yıkama gerekir.
Kırık ve halat izi	Yüksek sıcaklıkta kalıcılaşabilir.	Kırık önleyici, yük, düze ve çevrim süresi birlikte yönetilir.
Aşırı ağırlık kaybı	Gramaj, en ve mukavemet hedeflerini bozar.	Sıfırlama testi ve ham-bitmiş karşılaştırması yapılır.
Yetersiz nötralizasyon	Reaktif boyamada alkali şoku ve abraj.	Yüzey pH ile birlikte ekstraksiyon / çekirdek pH yaklaşımı kullanılır.

8. Ölçülebilir kabul kriterleri ve test yöntemleri

Aşağıdaki kriterler tek başına değil, birlikte değerlendirilmelidir. Sayısal limitler işletmenin kumaş grubu, müşteri şartnamesi, boya sistemi ve laboratuvar yöntemine göre tanımlanmalıdır.

Kriter	Yöntem	Yorum
Damla emme / ıslanma	Standart hacimde su damlasının yüzeyde kaybolma süresi	Hızlı ve bölgeler arasında benzer sonuç
Wicking / kapiler yükselme	Belirli sürede suyun dikey yükselme mesafesi	Baş-son ve sağ-sol farkı düşük
Final pH	Ekstraksiyon veya işletme standardı yöntemi	Boyama başlangıcını bozmayacak aralık
Peroksit kalıntısı	Test şeridi veya laboratuvar yöntemi	Reaktif boyama için kabul limitinin altında
Beyazlık / taban	Spektrofotometre veya onaylı görsel standart	Renk grubuna uygun ve eşit
Ağırlık kaybı	(Ham kuru kg - kasar kuru kg) / ham kuru kg x 100	Kumaş tipine göre tanımlanmış aralık
Çekirdek kabuğu / leke	Işıklı masa veya büyütme görsel kontrol	Kabul planına uygun
Yüzey ve tutum	Görsel ve dokunsal karşılaştırma	Sertlik, yağlılık ve düzensizlik olmamalı
Boyama denemesi	Küçük numune veya üretim başlangıç kontrolü	Ton ve düzgünlük hedefiyle uyumlu

Formül

Ağırlık kaybı (%) = [(ham kuru ağırlık - kasar sonrası kuru ağırlık) / ham kuru ağırlık] x 100

9. Örnek başlangıç reçetesi ve proses şablonu

Önemli uyarı

Aşağıdaki değerler sabit reçete değildir. Ürün konsantrasyonu, kumaş yapısı, yağ yükü, makine, flotte, su kalitesi, müşteri hedefi ve tedarikçi teknik föyüne göre laboratuvar denemesiyle doğrulanmalıdır.

Malzeme	Başlangıç aralığı	Not
İyon tutucu	0.5-1.0 g/L	Su ve metal yüküne göre
Düşük köpüklü ıslatıcı / deterjan	0.8-1.5 g/L	Jet ve elastan uyumu doğrulanır
Peroksit stabilizatörü	0.5-1.0 g/L	Ürün föyü ve metal riski dikkate alınır
NaOH %50	1.5-3.0 g/L	Kumaş, yağ yükü ve renk grubuna göre
H2O2 %35	2.0-4.0 g/L	Beyazlık hedefi ve kumaş hassasiyetine göre
Kırık önleyici	0.5-1.0 g/L	Gerekli ise; hidrofilitiyi bozmayan tip

Aşama	Örnek şart	Kontrol
Başlangıç	40-50 °C	Kumaş dolaşımı, su ve yardımcıların homojenliği kontrol edilir.
Kimyasal dozaj	Ürün sırasına göre	Alkali ve peroksit aynı tankta kontrolsüz karıştırılmaz; sistem tasarımına göre dozajlanır.
Isıtma	1.5-2.0 °C/dk	Kumaş ve makine durumuna göre daha kontrollü çıkış gerekebilir.
Ana işlem	95-98 °C / 30-45 dk	Sıcaklık, pH, sirkülasyon ve kumaş çevrimi izlenir.
Sıcak yıkama	80-90 °C	Kopan safsızlıklar ve alkali etkili şekilde uzaklaştırılır.
Durulama	Sıcak-ılık-soğuk	Banyo berraklığı ve iletkenlik düşüşü takip edilir.
Nötralizasyon	Ürün sistemine göre	Final pH ve çekirdek alkali riski doğrulanır.
Peroksit kesme	Enzim çalışma alanı	Kalıntı testi sonrası boyamaya geçilir.

10. Yaygın hatalar, kök nedenler ve düzeltme yaklaşımı

Hata	Muhtemel kök neden	İlk düzeltme yaklaşımı
Düşük hidrofilite	Yetersiz deterjan, silikon/yağ yükü, düşük sıcaklık-süre, zayıf sirkülasyon	Yağ yükünü ve ürün uyumunu kontrol et; sıcak yıkamayı güçlendir; makine yükünü gözden geçir.
Düzensiz hidrofilite	Lot farkı, halat sıkışması, düze/çevrim uyumsuzluğu, kimyasalın lokal verilmesi	Kumaş hareketini, dozaj hattını ve baş-son numunelerini karşılaştır.
Delik / mukavemet kaybı	Metal iyonu, peroksit şoku, aşırı alkali-sıcaklık-süre	Su ve metal kontrolü, stabilizatör, dozaj ve gerçek sıcaklık kayıtlarını incele.
Sararma	Elastan ısı geçmişi, yetersiz yıkama, silikon/yağ oksidasyonu, aşırı proses	Fikse geçmişini ve yağ sökümünü doğrula; proses şiddetini azalt.
Boyamada abraj	Kalıntı alkali/peroksit, düzensiz emicilik, lot karışımı	Final pH, peroksit ve wicking sonuçlarını bölgeler bazında kontrol et.
Çekirdek kabuğu noktaları	Yetersiz alkali etkisi, dispersiyon ve yıkama	Kumaş sınıfına göre reçete ve mekanik akışı revize et.
Yüksek ağırlık kaybı	Aşırı alkali, sıcaklık, süre veya enzim etkisi	Sıfırlama testiyle hedef kaybı tanımla; reçeteyi ve bekleme süresini düşür.
Makinede köpük	Uygunsuz yüzey aktif, aşırı doz, su/yağ yükü	Düşük köpüklü ürün seç; dozaj ve mekanik hava girişini kontrol et.

11. Operatör ve vardiya kontrol listesi

- Makine temizliği, filtre, düze, pompa ve sensörler kontrol edildi.
- Parti ağırlığı, makine kapasitesi, flotte ve kumaş çevrim süresi doğrulandı.
- Su sertliği, pH, iletkenlik ve metal riski kontrol edildi.
- Kumaş lotu, elastan yapısı, ham en ve gramaj bilgileri doğrulandı.

- Reçete numarası, ürün konsantrasyonları, lotlar ve gerçek miktarlar kontrol edildi.
- Kimyasal çözündürme, sıra, sıcaklık ve dozaj süreleri personele aktarıldı.
- Ana proses sıcaklığı, süre, pH ve sirkülasyon kayıt altına alındı.
- Sıcak yıkama, durulama, nötralizasyon ve peroksit kesme tamamlandı.
- Hidrofilite, final pH, peroksit kalıntısı, görünüm ve numune sonucu onaylandı.
- Boyama başlamadan önce proses sorumlusu ve laboratuvar serbest bırakma onayı verdi.

12. Eğitim değerlendirme soruları

1. İyi kasar neden yalnızca beyazlık ile tanımlanamaz?
2. Metal iyonları peroksit beyazlatmada hangi riski oluşturur?
3. Yetersiz sıcak yıkama boyamada ne tür sorunlara yol açabilir?
4. Pamuk-elastan kumaşlarda proses şiddeti neden ayrıca değerlendirilmelidir?
5. Damla emme testi ile wicking testi aynı şeyi mi ölçer?
6. Final pH uygun görünse bile çekirdek alkali neden sorun olabilir?
7. Ağırlık kaybı hesabı nasıl yapılır ve neden takip edilir?
8. Peroksit kalıntısı reaktif boyamada hangi mekanizma ile sorun çıkarır?
9. Makine yükü ve kumaş çevrim süresi hidrofilite eşitliğini nasıl etkiler?
10. Kasar serbest bırakma kararı hangi testlerin birlikte değerlendirilmesiyle verilmelidir?

13. Kaynakça ve teknik notlar

Kuruluş	Kaynak	Bu dokümanda kullanılan konu
CottonWorks	Dyeing Preparation	Pamuk hazırlığında kasar, ağartma ve emicilik temelleri.
CottonWorks	Textile Dyeing Booklet	Pamuk ve karışımlarında ön terbiye, proses suyu ve boyama hazırlığı.
CHT	FELOSAN FOX-LF Technical Information	Jet kasarında düşük köpüklü deterjan, örnek peroksit beyazlatma reçetesi ve elastan uyumu.
CHT	Process Recommendations for BEZAKTIV Dyes	Ön işlemin reaktif boyama düzgünlüğüne etkisi; alkali kalıntısı ve nötralizasyon.
Archroma	PRESTOGEN Product Information	Peroksit stabilizasyonu ve ağır metal kaynaklı katalitik hasarın kontrolü.
Archroma	LUFIBROL Product Information	Ca, Mg ve ağır metal iyonlarının komplekslenmesi ve proses tutarlılığı.
Archroma	Cotton Knits Solutions	Pamuk örmeler için peroksit beyazlatma ve düşük köpüklü ön terbiye yaklaşımı.

Son teknik not

Bu eğitim notundaki örnek doz ve sıcaklıklar eğitim amaçlı başlangıç aralıklarıdır. Nihai proses; kimyasal ürünün aktif madde oranı, güvenlik bilgi formu, teknik föy, kumaş denemesi ve işletme kabul kriterleri ile onaylanmalıdır.